

אגוד צבאי יהודי – אצ"י

(ZZW, Wydowski Związek Wojskowy). ארגון צבאי שני, ליד הארגון היהודי הלוחם (אי"ל), שהוקם בגטו ורשה ונטל חלק במרד אפריל 1943. יוזמיו וגרעינו העיקרי היו מאנשי בית"ר והתנועה הרביזיוניסטית. המועד המדויק שבו נוסד אצ"י ונסיבות הקמתו אינם ידועים בדיוק. שלא כאי"ל, שהרקע להקמתו, שלבי התארגנותו ומבצעיו מתועדים היטב, חסר חומר מקורי המאפשר שחזור רצוף ומהימן של קורות אצ"י.

בזמן הגירוש הגדול, בחודשים יולי-ספטמבר 1942, נעדרה מהגטו חבורה מרכזית של אנשי בית"ר מורשה ובאותה עת שהתה כקבוצת עבודה, בתנאים נסבלים יחסית, בחווה חקלאית בקרבת העיר הרובישוב (Hrubieszow). בספטמבר 1942 נערכה בהרובישוב ובסביבתה 'אקציית' גירוש להשמדה, וחברי בית"ר שעלה בידם להימלט ממלכות הגירוש, שבו לורשה ויצרו את התא המייסד של האצ"י.

מפני מה לא נכלל גרעין חברי בית"ר באי"ל, שבספטמבר-אוקטובר 1942 כבר היה קיים ונמצא אז בשלבי התרחבות וגיבוש? מעדויותיהם של מי שהיו קשורים באצ"י עולה שמיפקדת אי"ל סירבה לצרפם למסגרתה כקבוצה מאורגנת, ואיפשרה להם, בשונה לארגונים הפוליטיים האחרים שהרכיבו את אי"ל, להיכנס לארגון הכללי רק בתור חברים יחידים. לעומת זאת טוענים הניצולים ממיפקדת אי"ל שחברי בית"ר, מתוך הסתמכות על כך שבשורותיהם מצויים בעלי הכשרה צבאית קודמת, תבעו לעצמם את הפיקוד באי"ל, הדרישה נדחתה, והדבר גרם פיצול הכוח הלוחם בגטו לשתי חטיבות ארגוניות נפרדות.

כפי הנראה הוקם אצ"י בחודשים ספטמבר-אוקטובר 1942. לצידו עמד ועד ציבורי ובו אנשים בולטים מהתנועה הרביזיוניסטית בפולין – ד"ר דוד ודובינסקי, ד"ר מיכאל סטריקובסקי והעתונאי אריה רודל. בראש הפיקוד הצבאי עמד פאוול פרנקל שהיה בעל רקע בית"ר. שמות חברי המפקדה אינם ידועים בוודאות כי בפרסומים השונים נמסרים שמות שונים. נוסף לחברי בית"ר שעמדו במרכז ההתארגנות של אצ"י נקלטו בו גם יחידים שלא היו מוגדרים מבחינה פוליטית וקבוצות בעלות זיקה פוליטית אחרת, ביניהן גם אוהדי הקומוניסטים. גם באשר למספר החברים בארגון אין נתונים ברורים. המספר הגבוה ביותר שעליו נמסר הוא 250 חברים.

לאצ"י היה מגע עם קבוצות ויחידים פולנים המסונפים למסגרות של ארגון המחתרת הפולני ארמיה קריובה. עזרה של ממש בהשגת נשק הגיש לאצ"י הנריק איוונסקי ('ביסטרי') קצין פולני, שהיה חבר ב-KB, Korpus Bezpieczeństwa, יחידה בעלת תפקידים בטחוניים במבנה הארמיה קריובה. איוונסקי קיים את הקשרים שלו עם הארגון היהודי מתוך מניעים אישיים וסייע לאצ"י בהשגת נשק. קצין פולני אחר, הקשור עם מחתרת צבאית פולנית, צזרי קטלינג, סיפק גם הוא נשק לאצ"י, אך כנראה עשה זאת מטעמים עסקיים. שלא כאי"ל, שקשריו עם המחתרת הפולנית ועם ארמיה קריובה נשאו אופי רשמי ואושרו בידי הפיקוד העליון של הארגון הפולני הכללי, התבססו הקשרים של אצ"י

על מגעים אישיים בעיקר, שלא נידונו במוסדות ארמיה קריובה ולא קיבלו אישור של הדרגים המוסמכים. לפי המקורות המצויים עלה בידי אצ"י לרכז כמות ניכרת של נשק והיו לו כלי נשק אוטומטיים רבים יותר מאשר לאי"ל, אף שהנשק האישי בשני הארגונים היה בעיקר האקדח הזעיר. אצ"י, שמיפקדתו היתה באחד הבתים בכיכר מורנוב (Muranowski), הגובל באיזור שמחוץ לגטו, התחבר במנהרה עם ה'צד הארי', ודרך המנהרה ההיא הועבר הנשק של הארגון לגטו, אצ"י, כמוהו כאי"ל, קבע היטלים כספיים על יהודי הגטו שלהם היו סכומי כסף גדולים יותר וערך גם 'אקסים', כלומר, פעולות של 'אקספרואציה' (החרמה) כפויה. הכפילות בדרך גביית ההיטלים והתנגשויות שרקעם רכישת נשק, גרמו מתיחות בין שני הארגונים והיא הגיעה לסף העימות. כתוצאה מכך התנהל משא-ומתן ביניהם, הוחלט על דרכים לחלוקת הנשק, חלוקת גזרות הלחימה לקראת הקרב הצפוי, ואצ"י שולב בתוכנית האסטרטגית שעידב אי"ל, ופעל בתיאום עם אי"ל וקיבל את מרותו. אצ"י לא נטל חלק קרבי בהתקוממות בגטו בינואר 1943. במרד גטו ורשה באפריל ניהלו כוחות האצ"י את אחד הקרבות המרכזיים והחשובים באיזור כיכר מורנוב, ובו הצטיינו לוחמיו באומץ הלב וכוח האש. מעל גג בית שבו היתה העמדה המרכזית של אצ"י הועלו דגלי כחול לבן ודגל לאומי פולני. כוח של אצ"י פעל בעת המרד באפריל גם בשטח שופ' המברשתנים' ובשטח ה'שופים הגדולים'.

לפי הידיעות הבדוקות עזב הכוח הקרבי של אצ"י על מיפקדתו את הגטו בתום הקרב המרכזי בכיכר מורנוב ועבר דרך המנהרה ל'צד הארי'. העזרה שלה ציפו אנשי אצ"י לא ניתנה להם, והארגון, שלא היתה לו אחיזה ב'צד הארי', איבד את חבריו הפעילים בהתנגשות עם הכוח הגרמני ובעת שהותם במחבוא.